

Тетяна Ніколаєва,

старш. наук. співробітник

Центрального державного архіву зарубіжної україніки

Документи з фондів Центрального архіву зарубіжної україніки до II Українського наукового з'їзду у Празі 1932 р.

У статті аналізуються матеріали, підготовлені українськими науковцями для складання «Бібліографічного покажчика наукових праць української еміграції 1920–1931», надрукованого до II Українського наукового з'їзду, який проходив у Празі в 1932 р. Представлені документи містять у собі нові/додаткові відомості щодо бібліографії праць вітчизняних вчених, викладачів українських вищих навчальних закладів за кордоном.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліографія, II Український науковий з'їзд у Празі 1932 р., зарубіжна україніка.

Represented documents that were prepared by Ukrainian scientists to compile «Bibliographic Index of scientific publications of the Ukrainian emigration 1920–1931» printed to the II-nd Ukrainian Scientific Congress, held in Prague in 1932. Documents contain new/additional information on bibliography works of local scientists, teachers of the Ukrainian higher education institutions abroad.

К е у в о р д s: bibliography, II-nd Ukrainian Science Congress in Prague 1932, foreign Ukrainianica.

Українська наукова інтелігенція, опинившись унаслідок політичної еміграції (1920-ті –1930-ті рр.) у Чехословаччині (ЧСР), об'єднувалась навколо гуманітарних кафедр празького Карлового університету, Українського вільного університету (ВВУ), Української Господарчої Академії (УГА) у Подебрадах. Наприклад, у Карловому університеті працювали: історик М. Грушевський, мовознавці О. Колесса, І. Панькевич. В Українському вільному університеті викладали: хімік І. Горбачевський, юрист С. Дністрянський, історики Д. Антонович і Д. Дорошенко, археолог й етнограф В. Щербаківський, мистецтвознавець В. Січинський та ін. [6, с. 204–205]. 1924 р. в Празі з метою об'єднання українських вищих навчальних закладів у ЧСР й наукових установ на еміграції було створено Український Академічний Комітет, який згодом провів у столиці Чехословаччини два українських наукових з'їзди у 1928-му та 1932 р. У цих заходах взяло участь понад сто вчених-емігрантів, а також науковці з Західної України [15, с. 3417]. До II з'їзду був опублікований «Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції 1920–1931».

Активна наукова діяльність українських вчених-емігрантів у міжвоєнний період – тема важлива і

цікава хоча б тому, що в бібліотеках України збереглося зовсім мало їх публікацій, а бібліографічні покажчики цих наукових праць, як правило, відсутні. Власне тому метою статті є введення в науковий обіг архівних відомостей про праці представників української технічної і культурної інтелігенції, що не увійшли до «Бібліографічного покажчика». Предметом дослідження виступають архівні документи з бібліографічними джерелами зарубіжної україніки 1920–1930-х рр. А саме, бібліографія праць вітчизняних вчених, викладачів українських вищих навчальних закладів за кордоном: С. Володимирова, Л. Грабини, В. Іваниса, Ф. Швеця, В. Щербаківського.

Актуальність даного питання зумовлена тим, що в Україні взагалі відсутні бібліографічні покажчики праць вищеназваних науковців, а архівні документи містять нову чи додаткову інформацію для вивчення біографій: С. Володимирова, Л. Грабини, В. Іваниса, Ф. Швеця, В. Щербаківського, допомагають сформуванню бібліографії їх наукових праць, опублікованих за кордоном.

Зазначимо, що частково інформація стосовно наукових праць Л. Грабини, В. Іваниса, Ф. Швеця, В. Щербаківського міститься у «Бібліографічному

покажчику наукових праць української еміграції 1920–1931», складеному Петром Зленком [8].

Тому безперечний інтерес становлять документи Центрального державного архіву зарубіжної україніки (ЦДАЗУ). Зокрема, у фонді № 10 «Зленко Петро Андрійович (1891–1954), український бібліограф та громадський діяч» зберігається частина рукописної та машинописної чернетки «Матеріали до українського бібліографічного репертуару. Петро Зленко. Бібліографія видань української еміграції 1920–1930 р. Прага 1931» [1], каталожні картки на науково-технічну літературу [3] та картки на літературу з питань історії й культури, складені вченим [4]. Крім того, у фонді № 10 містяться списки праць інженера-економіста Лева Биковського (1895–1992), наукового співробітника Українського наукового інституту в Берліні і професора Українського вільного університету Бориса Крупницького (1894–1956) [14]. Фонд № 14 «Колекція друкованих бібліографічних матеріалів, виданих в Україні та за її межами (1907–1970 рр.)» містить в собі бібліографію друкованих на еміграції різними мовами праць 1920–1940-х рр. архітектора, графіка і мистецтвознавця Володимира Січинського (1894–1962) [2, 9], історика, публіциста, літературознавця Дмитра Дорошенка (1882–1951), історика Михайла Антоновича (1910–1954) [2].

Також у фонді № 14 зберігаються архівні документи, що стосуються II Українського наукового з'їзду 1932 р. Це – листи зі списками наукових праць С. Володимирова, Л. Грабини, В. Іваниса, Ф. Швеця, В. Щербаківського, які були подані ними для складання «Бібліографічного покажчика наукових праць української еміграції 1920–1931», надрукованого до цього з'їзду. Документи фондів № 10 і № 14 надійшли на зберігання до ЦДАЗУ у складі Пряшівської колекції у квітні 2008 р. за сприяння Генерального консульства України у м. Пряшеві (Словаччина).

Аналізуючи документи вищезгаданих фондів ЦДАЗУ та інші джерела, відзначимо, що підготовчу роботу до II Українського наукового з'їзду проводила Організаційна комісія на чолі з академіком Української академії наук, професором Українського вільного університету в Празі С. Й. Смаль-Стоцьким [5]. З метою складання бібліографічного покажчика наукових праць української еміграції Організаційна комісія прийняла рішення: про створення Виставково-бібліографічної підкомісії і призначення її секретарем Петра Зленка. В основу цього покажчика вирішили покласти картотеку ви-

дань української еміграції в ЧСР, створену «для інших потреб» П. А. Зленком [7, с. V–VII].

Другий і останній Український науковий з'їзд проходив 20–24 березня 1932 р. у Празі. Очолював його академік Всеукраїнської академії наук, професор Українського технічно-господарського інституту Української Господарської Академії у Подебрадах І. Я. Горбачевський. Відкриття з'їзду відбулося у Карловому університеті. У залі були присутні представники чеських міністерств і наукових установ. Професор Українського вільного університету у Відні, Празі і Мюнхені Д. І. Дорошенко виголосив доповідь на тему: «Організація української наукової праці на еміграції та її висліди за останнє десятиліття». Потім по відповідних секціях «як і тутешні, так і приїзжі українські наукові сили виголосили свої доклади з різних галузей науки» [5].

З передмови до бібліографічного покажчика Петра Зленка стає зрозумілим чому не всі праці «українських наукових сил» представлені у покажчику. По-перше, до нього не увійшли твори в часописах і збірниках, котрі не були надруковані окремими відбитками зі своєю пагінацією (П. – розподіл інформації на сторінки) чи у обкладинці. По-друге, брак коштів змусив скоротити обсяг самого покажчика. Саме тому багато наукових праць, у т. ч. надрукованих у спеціалізованих періодичних виданнях, не потрапили до нього. До того ж, на заклик Виставково-бібліографічної підкомісії подати бібліографію своїх публікацій за 1920–1930-ті роки відгукнулася незначна кількість науковців, а дехто зробив це запізно [7, с. V–VII].

Серед тих, хто запізно подав бібліографію своїх публікацій, був асистент Українського наукового інституту у Берліні, асистент Української Господарчої Академії в Подебрадах, доктор права, інженер-економіст Сергій Володимиров. Його лист-заява до Організаційної комісії, датована 26 лютим 1932 р. [9, арк. 3] містить п'ять наукових праць з питань промисловості України німецькою та українською мовами, які супроводжуються короткими поясненнями автора. Жодна з них не представлена у «Бібліографічному покажчику наукових праць української еміграції 1920–1931» (Додаток № 1).

У листі доцента кафедри геодезії Української Господарчої Академії в Подебрадах, інженера Леоніда Грабини від 6 листопада 1931 р. [10, арк. 6] вказано тридцять чотири публікації, які згруповані у розділи: «Друковані праці (головніші)», «Друковані реферати перекладного характеру з огляду технічної літератури» і «Праці з'їздові та конгресові» ук-

раїнською та чеською мовами. Серед них тільки записи за №№ 1–9, 16, 19, 20 містяться у покажчику П. Зленка, решта за списком – ні (Додаток № 2).

Машинопис із переліком праць, написаних під час перебування на еміграції хіміком Василем Іванисом [11, арк. 13], нараховує три книги з хімії українською мовою, які були надруковані у 1926–1928 рр. у Подєбрадах накладом Української Господарчої Академії та видавничого товариства при УГА. Остання у списку книга «Нафта та її аналогії» (Подєбради, 1928) не потрапила до «Бібліографічного покажчика...» (Додаток № 3). Василь Іванис відомий тим, що був дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка, членом Українського історичного товариства, Української вільної академії наук, економістом та інженером-технологом.

Лист професора Українського вільного університету у Празі Федора Швеца до Виставково-бібліографічної підкомісії від 7 березня 1932 р. [12, арк. 1–2] налічує три надруковані українською мовою наукові праці. Вони є у покажчику Петра Зленка. Але у листі містяться також ще шість ненадрукованих праць, що супроводжуються поясненнями автора. Це – «Нахідка третичної рослинності у пісковикі с. Аджамки на Херсонщині», «До питання про утворення Босфору і Дарданелів», «Практичне приложення геології взагалі і значіння її для майбутнього економічного відродження України», «Канівська дісльокація», «Порівняння чеського силюру із силуром Поділля на Україні», підручник для високих шкіл по фізичній геології (Додаток № 4).

Список праць відомого історика, археолога, етнографа, мистецтвознавця, професора Українського вільного університету в Празі і Мюнхені Вадима Щербаківського (1876–1957) налічує двадцять одну позицію українською, німецькою, італійською, французькою мовами, з них тільки записи за № 1, 5, 15, 16 [13, арк. 4–5] вказані у «Бібліографічному покажчику наукових праць української еміграції 1920–1931» (Додаток № 5).

Представлені документи є не тільки складовою частиною Національного архівного фонду України, вони відображають таку специфічну галузь інформаційної діяльності, як бібліографія. І, безперечно, є цінними бібліографічними джерелами зарубіжної україніки 1920–1930-х рр. По-перше, тому, що вони містять додаткову інформацію про підготовку II Українського наукового з'їзду у Празі 1932 р. По-друге, архівні документи мають у собі нові відомості стосовно біографій С. Володимирова, Л. Грабини, В. Іваниса, Ф. Швеца та В. Щер-

баківського. По-третє, архівні документи, що були розглянуті в даній статті, стануть у нагоді при дослідженні історії функціонування у міжвоєнний період українських вищих навчальних закладів за кордоном. Документи вищезазначених фондів ЦДАЗУ також можна буде використати при підготовці бібліографічних покажчиків наукових праць представників української наукової інтелігенції.

Список використаних джерел

1. Бібліографія видань української еміграції в С.С.Р. за 1920–1930 рр. – ЦДАЗУ, ф. 10, оп. 1, спр. 27.
2. Бібліографія наукових праць Др. В. Січинського, М. Антоновича, Д. Дорошенка. – ЦДАЗУ, ф. 14, оп. 1, спр. 26.
3. Бібліотечно-бібліографічні картки на науково-технічну літературу. Зленко П. А. – співробітник б-ки. – ЦДАЗУ, ф. 10, оп. 1, спр. 98.
4. Бібліотечно-бібліографічні картки із питань історії та культури. Зленко П. А. – співробітник б-ки. – ЦДАЗУ, ф. 10, оп. 1, спр. 99.
5. Вісник Союзу Українських Емігрантських організацій. – 1932. – Ч. 9. – С. 10.
6. Зарубіжні українці / С. Ю. Лазебник (кер. авт. кол.), Л. О. Лещенко, Ю. І. Макар та ін. – К., 1991. – 351 с.
7. Зленко П. Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції 1920–1931. – Прага, 1932. – VII + 154 с.
8. Зленко Петро. Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції 1920–1931. – Edmonton, 1990. – 154 с.
9. Матеріали до «Виставочно-бібліографічної підкомісії II-го Українського наукового з'їзду» (бібліографічні відомості, заяви, тези доповіді), Прага. – ЦДАЗУ, ф. 14, оп. 1, спр. 25.
10. Матеріали до «Виставочно-бібліографічної підкомісії II-го Українського наукового з'їзду» (бібліографічні відомості, заяви, тези доповіді), Прага. – ЦДАЗУ, ф. 14, оп. 1, спр. 25.
11. Матеріали до «Виставочно-бібліографічної підкомісії II-го Українського наукового з'їзду» (бібліографічні відомості, заяви, тези доповіді), Прага. – ЦДАЗУ, ф. 14, оп. 1, спр. 25.
12. Матеріали до «Виставочно-бібліографічної підкомісії II-го Українського наукового з'їзду» (бібліографічні відомості, заяви, тези доповіді), Прага. – ЦДАЗУ, ф. 14, оп. 1, оп. 1, спр. 25.
13. Матеріали до «Виставочно-бібліографічної підкомісії II-го Українського наукового з'їзду» (бібліографічні відомості, заяви, тези доповіді), Прага. – ЦДАЗУ, ф. 14, оп. 1, спр. 25.
14. Списки друкованих праць Биковського Л. Ю., Бочковського О. І., Січинського В. Ю. та ін. – ЦДАЗУ, ф. 10, оп. 1, спр. 110.
15. Український Академічний Комітет // Енциклопедія українознавства: У 10-х томах. – Париж; Нью-Йорк, 1954–1989. – Т. 9. – С. 3417.